

פרשת נח

סיפור המבול – מבנהו המשוכלל

א. תיחום הסיפור	ה. חלוקת הסיפור לפסקאות
ב. שתי מחציותיו של הסיפור	ו. מבנה סיפור המבול
ג. המבנה של כל אחת מן המחציות	ז. סוף דבר
ד. מבנה הסיפור על בסיס חלוקתו לרבעים	ח. נספח: המילים המנחות בסיפור המבול

סיפור המבול הוא סיפור ארוך, ומן המורכבים בתורה. אין בכוונתנו בעיון זה לעמוד על כל הקשיים והבעיות הכרוכים בלימוד הסיפור. את זאת עשו פרשנינו בכל הדורות, וגם ניסו לפתור קשיים אלו איש כשיטתו פתר. בעיון זה ננסה לעמוד בעיקר על מבנה הסיפור בעזרת דרכי הניתוח שאנו רגילים להשתמש בהן בלימודו של הסיפור המקראי בכלל. אגב העיסוק במבנה הסיפור, ניגע כמובן בפרטים שונים בו המחייבים פרשנות, ונתייחס אליהם כפי הצורך. העיסוק במבנה הסיפור יובילנו (בנספח לעיון זה) אל ענף נוסף בניתוח הספרותי שלו: אל חשיפת המילים המנחות העיקריות החורזות אותו. כפי שניווכח, מופעיהן של חלק מן המילים המנחות הללו במהלך הסיפור קשורים בקשר הדוק עם מבנהו. מורכבותו של הסיפור וערעורם של מבקרי המקרא בעלי 'תורת התעודות' על אחדותו הופכים את הניתוח הספרותי שלו לאבן-בוהן לשיטת הניתוח הספרותי שאנו מציעים ברבים מעיונינו.

א. תיחום הסיפור

הפעולה הראשונה שיש לעשותה לקראת ניתוח ספרותי של סיפור במקרא היא הגדרת תחומיו: היכן הוא נפתח והיכן הוא מסתיים. רק לאחר קביעת התיחום ניתן לגשת לביור מבנהו של הסיפור, לעמידה על תכונותיו הסגנוניות (כגון המילים המנחות שבו) וליתר השאלות הספרותיות הכרוכות בניתוחו. אף הגדרת נושאו המדויק של הסיפור תלויה לעתים בתיחומו.¹

תיחומו של סיפורנו נראה במבט ראשון פשוט: הסיפור נפתח בראש פרשתנו, בכותרת החגיגית "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ" ובמצג הבא מיד לאחריה בפסוקים ט-יב בפרק ו'.² מכאן ואילך משתלשלת עלילת סיפור המבול ברצף, עד לתיאור ברית הקשת שעניינה התחייבות ה' לנח ולבניו "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי... וְלֹא יְהִי עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר... (ט', טו-יז). בפסוק יח שבפרק ט' מתחיל סיפור שנושאו חדש ושונה בעליל: השתכרותו של נח ותוצאותיה ביחס לגורלם העתידי של בניו. סיפור זה נמשך עד סוף הפרק, ואילו פרק י' פותח בכותרת חדשה – "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ" – העומדת בראש רשימה גינאולוגית של שבעים אבות האומות שיצאו מבני נח. נמצא כי סיפור המבול משתרע החל מ-ו', ט ועד ל-ט', יז, והוא כולל שני פרקים שלמים, ז'-ח', ועוד שני חלקי פרקים – סופו ועיקרו של פרק ו' וראשו ועיקרו של פרק ט'.³

ברם על תיחום זה עדיין יש לדון מחמת שייכותה הניכרת של הפסקה החותמת את פרשת בראשית (ו', ה-ח), לסיפור המבול, הן מבחינת תוכנה והן מבחינת סגנונה. פסקה זו קשורה בקשרי לשון ועניין לסיפור הבא בהמשך: תכניתו של ה' הבאה בפסוק ז': "אֲמַחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם" מתוארת בהתממשותה בפרק ז', כג': "וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם"; בפסקה החותמת את פרשת בראשית בפסוקים ה-ו נאמר על ה' "וַיִּתְעַצֵּב אֵל לְבוֹ", וזאת כיוון שראה "כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחְשָׁבַת לְבוֹ רָע כָּל הַיּוֹם". לאחר זאת נח מן התיבה ולאחר שהקריב לה' עולות נאמר (ח', כא): "... וַיֹּאמֶר ה' אֵל לְבוֹ: לֹא אֶסֶף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם, כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעֻרָיו" – בשני המקומות מופיע 'יצר לב האדם הרע' כהנמקה להחלטות ה' בלבו, שהן אמנם הפוכות זו לזו (והיפוך

¹ בראש עיונונו לפרשת לך בדרך השנייה הארכנו בביאור החשיבות של תיחום הסיפור במקרא ובאמצעים שיש לנקוט לשם כך, ואנו מפנים את הקורא למה שכתבנו שם.

² מצג (-) אכספוזיציה) הוא אותו חלק בסיפור, הבא בדרך כלל בראשו, שתפקידו לספק את הנתונים הנחוצים להבנת עלילת הסיפור. במצג מוצגת בדרך כלל הדמות שתעמוד במרכז הסיפור (בסיפורנו, פסוקים ט-י) והרקע הנחוץ להבנת ההתרחשות הבאה בהמשך (בסיפורנו, פסוקים יא-יב).

³ מסתבר שהמחלק הנוצרי לא קיבל את התיחום שהוצע לעיל, שכן לו היה סבור כך, לא היה פותח את סיפור המבול, וגם לא היה מסיימו, באמצע פרק. לא תמיד היו שיקוליו של המחלק לפרקים שיקולים ספרותיים, ונראה שכך הדבר גם במקומנו.

זה יש לבאר), אך ברור שיש קשר בין ההחלטות הללו ובין הנמקותיהן. ובכן, האם תיחום סיפור המבול אמור לכלול פסקה זו בראש הסיפור, כפתיחה שלו?

הן על פי חלוקת התורה ל"סדרים", לקריאה תלת-שנתית, שמקורה בארץ ישראל, והן על פי חלוקתה הבלבית ל"פרשות", לקריאה חד-שנתית, מתקבלת התפיסה כי סיפור המבול מתחיל ב"אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ" ולא לפני כן, שהרי בפסוק זה (ו', ט) מתחיל סדר חדש (הסדר החמישי בתורה) ומתחילה פרשת שבוע חדשה. ואכן, אין ספק שבפסוקים ט-יב מתחיל סיפור חדש, מחמת כמה טעמים:

ראשית, הצירוף "אלה תולדות..." משמש בספר בראשית אחת-עשרה פעמים ככותרת ליחידה ספרותית.⁴ בדרך כלל כותרת זו עומדת בראש רשימה גינאולוגית.⁵ אולם בראש פרשתנו, וכן בעוד שלושה מקומות בספרנו, עומדת כותרת זו בראש סיפור.⁶ על כל פנים, בשום מקום לא נמצא 'אלה תולדות' באמצע סיפור.⁷

שנית, מיד אחר הכותרת, בפסוקים ט-יב, בא מצג (ראה הערה 2), וגם דבר זה מוכיח שכאן מתחיל הסיפור, שכן מקומו הטבעי של מצג כמו זה שבמקומנו הוא בראש הסיפור, ולא ארבעה פסוקים לאחר פתיחתו.⁸ לו היה סיפור המבול נפתח ב-ו', ה' ו'יִנְיָא ה' פִּי רַבָּה רְעַת הָאָדָם... הייתה חסרה פתיחה זו נתונים מרכזיים שהקורא מצפה להם (ואשר ניתנים לו באמת, אך בפסקה הבאה ט-יב): מה הייתה 'רעת האדם הרבה' שבגללה הגיע ה' למסקנה כה מרחיקת לכת?⁹ מדוע נח מצא חן בעיני ה' יותר משאר בני דורו?¹⁰

ובכן, מהו תפקידה של הפסקה הנידונה (ה-ח), שהקשר שלה לסיפור המבול הבא בהמשך כה ברור? תפקידה לשמש חוליית מעבר בין רשימת הדורות הבאה לפנייה בפרק ה' לבין הסיפור הבא אחריה, כדי שהמעבר בין שתי הסוגות הספרותיות הללו יהא 'רך', ושהקורא לא יהא מופתע מן האירועים הדרמטיים העומדים לפתחו.¹¹ אולם במה מכינה פסקה זו את הקורא לקראת הסיפור הבא לאחריה? וכיצד היא מהווה חוליית קישור בין רשימת עשרת הדורות הבאה לפנייה לסיפור המבול הבא לאחריה?

ראשית, עלינו לדון בשאלה: מהי 'רעת האדם הרבה' ובמה בא לידי ביטוי 'יצר מחשבות לבו הרע' של האדם? הרי אלו דברים כלליים, שאין בצדם שום דוגמה ממשית!

⁴ בראש עיונונו פרשת בראשית שהתפרסם בספרנו בסדרה השנייה מובא פירוט כל המקומות הללו, וכן שני מקומות נוספים במקרא שכותרת זו מופיעה בהם. צירוף זה אינו מופיע עוד במקרא.

⁵ כך בשבעה מקומות בספר בראשית ובשני המקומות שמחוצה לו, ראה בעיון הנוכח בהערה הקודמת, הערה 2.

⁶ מלבד בראש פרשתנו, בראש הסיפור הבא בפרק ב': "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם..." (פסוק ד); בראש פרשת תולדות: "ואלה תולדות יצחק בן אברהם..." (כ"ה, יט); ובראש פרשת וישב: "אלה תולדות יעקב..." (ל"ז, ב).

⁷ אמנם נראה כי הכותרת "ואלה תולדות תרח" (י"א, כז) באה עם סיומה של רשימה גינאולוגית שכותרתה: "אלה תולדות שם" (י"א, ז).

⁸ לעתים נדירות מופיע מצג באמצע סיפור, וזאת בדרך כלל מפני כניסתה לסיפור על דמות חדשה או מפני אירוע העומד להתרחש ומצריך הקדמת דברים (דוגמה כפולה לדבר היא בסיפור פסל מיכה, שופטים י"ז-י"ח: בפסוקים ז-ח מופיע מצג לקראת כניסתו של הנער הלוי לסיפור; ו-י, י"ח, א מופיע מצג נוסף, המסביר את הרקע לפעילותו של שבת דן בחיפוש נחלה). שני הנימוקים הללו אינם סיבה לדחות את הצגת דמותו של נח בסיפורנו.

⁹ בפסקה הבאה הפותחת באמת את הסיפור נאמר (יא-יב) "... וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס ... כִּי הִשְׁחִית כָּל בְּשָׂר אֶת דְּרָכָו עַל הָאָרֶץ", ומפרשים רבים רואים במילים האחרונות רמז לשחיתות מינית.

¹⁰ מרשימת הדורות הבאה בפרק ה' אנו יודעים על התקוות המופלגות שתלה למך אבי נח בהולדתו (כט) "זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה'". נראה כי תקוות אלו נתבדו באופן אירוני, אך נתקיימו בצורה שונה בהמשך קורותיו של המין האנושי ושל נח עצמו. אף סיום רשימת עשרת הדורות בנח (לב) "ויולד נח את שם את חם ואת יפת" רומז שנה ובניו עתידים לעמוד במרכז התרחשות כל שהיא, שהרי בשאר הדורות נזכר רק בן אחד בשמו, והשאר כלולים בנוסחה "ויולד בנים ובנות". אף הפסוק "ונח מצא חן בעיני ה'" (ו', ח) מצטרף למסכת הרמזים לכך שנה עומד לשמש כגיבור הסיפור העומד להיפתח להלן. על כל פנים, על תכונותיו המהותיות של נח אנו שומעים רק בפתיחת הסיפור, במצג שלו: הוא איש צדיק תמים המתהלך את הא-לוהים.

¹¹ הנה דוגמה נוספת לחוליית מעבר דומה בסופה של פרשתנו: במחציתו השנייה של פרק י"א מובאת רשימה של עשרה דורות משם בן נח ועד לאברם. מיד לאחר רשימה זו, בפרק י"ב הפותח את פרשת לך לך, מתחיל הסיפור הדרמטי אודות אברם והליכתו בצו ה' מבית אביו. והנה, בסוף פרק י"א, בהגיע הרשימה של הדור התשיעי – אל תרח, משתנה אופי הרשימה, ובמקום שייזכר בן אחד בלבד, נזכרים כל בניו של תרח: "וַיְהִי תָרַח שֶׁבְעִים שָׁנָה וַיֻּלְדְּ אֶת אַבְרָם אֶת נְחוֹר וְאֶת הָרְן" (פסוק כו). מיד לאחר הרמז הראשון הזה, באה ברשימה שבפרק י"א כותרת חדשה: "וַאֲלֵה תּוֹלְדֹת תָּרַח..." (פסוק כז). בהמשך בא פירוט משפחתו של תרח עד ללוט בן בנו, ולאחריה סיפור דברים: מותו של הרן על פני תרח אביו (כח); נישואיהם של אברם ונחור ושמות נשותיהם (כט); עקרותה של שרי אשת אברם (ל); יציאתו של תרח ומשפחתו מאור כשדים ללכת ארצה כנען וישיבתו בחרן (לא); מותו של תרח בחרן (לב).

כל הפרטים הללו מהווים הכנה לסיפור אודות אברם הבא בהמשך. בייחוד ראויה לציון יציאתם של תרח ושל אברם מאור כשדים ללכת ארצה כנען, ובולט הקשר התוכני והסגנוני בין הנאמר על תרח בפסוק ל לבין הנאמר על אברם ב-י"ב, ה.

ובכן, האם ניתן לראות בתולדות תרח' שבסוף פרשת נח את ראשיתו של הסיפור על אברם: בשום אופן לא! הסיפור על אברם והליכתו לארץ כנען מתחיל בדרך דרמטית בצו ה' "לך לך" שבראש פרק י"ב, ואדרבה: ראשיתו של הסיפור על אברם בפרק י"ב עומדת בסימן ניתוק מארצו וממולדתו ומבית אביו והתחלה חדשה. אף על פי כן, בין הרשימה הגינאולוגית שבפרק י"א לבין הסיפור שבפרק י"ב נצרכת חוליית קישור, שתפקידה להכין את הקורא מכמה היבטים לסיפור העומד לפתחו.

סיפור בני האלוהים ובנות האדם אינו נראה כחלקה הראשון של הפסקה שאנו דנים בה, אלא הוא עומד בפני עצמו, ועל כן לא בו מצויה התשובה לשאלתנו.

נראה אפוא, כי דברי הכתוב הללו אינם מתייחסים לרעה מסוימת אחת, אלא הם מסכמים את רעת האדם **המצטברת** במהלך כל עשרת הדורות שנמנו ברשימה הקודמת! החטאים המפורשים בכתוב הם: חטאי אדם וחוה בגן העדן; רצח הבל בידי קין אחיו; מעשהו של למך בן מתושאל (ד', כג); המעשה הסתום של בני האלוהים ובנות האדם; ולבסוף יתברר לקורא כי אף הדור העשירי עצמו השחית את דרכו ומילא את הארץ חמס. כלומר, אל יפתיע אותך תיאור דורו של נח בראש סיפור המבול, ואל תופתע מהחלטתו המדהימה של ה' להביא מבול על הארץ: שני הדברים הללו הם שיאו של תהליך ממושך שקדם להם, והוא זה המתואר בפסקה המקדימה את סיפורנו.¹²

שנית, הפסקה המקדימה רומזת כי נח שונה מבני דורו: הוא מצא חן בעיני ה'. זהו כבר הרמז השלישי לקורא מאז תיאור הולדתו, שעל נח עומד הכתוב לספר דבר מיוחד. הקורא הנבון מבין אפוא שתכנית המחיה של ה' אינה טוטאלית: היא אינה כוללת את נח. אך עדיין אינו יכול לדעת דברים ברורים עד שייפתח הסיפור החדש ויגלה לקורא באופן ברור מיהו נח, במה הוא שונה מדורו, מה מתכנן ה' לעשות לעולמו, ומה יעלה בגורלו של נח. בדרך זו מכין הכתוב את הקורא לקראת הסיפור הגדול העומד לפניו, ומעבירו באופן טבעי מרשימת עשרת הדורות אל התפנית הדרמטית העומדת להתחולל בהמשך הכתוב.

נמצאנו למדים לבסוף, כי תחומיו של סיפור המבול הם אותם תחומים שצינו בראשית דברינו: מ"אֱלֹהֵי תוֹלְדֹת נֹחַ" (ו', ט) עד ל"זאת אות הַבְּרִית... אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ" (ט', יז). ניתוח המבנה של הסיפור בתחומיו אלו, כפי שיעשה בהמשך עיוננו, יחזק את התייחסו המוצע, שכן המבנה ההרמוני והמשוכלל שנציג להלן ישובש ללא תקנה לו נשנה את תחומי הסיפור שינוי כלשהו.

ב. שתי מחציותיו של הסיפור

כפי שהראינו פעמים רבות בעבר, המבנה של הסיפור במקרא מבוסס בדרך כלל על היותו בנוי משתי מחציות שוות פחות או יותר באורכן, המקבילות זו לזו בהקבלה כיאסטית או בהקבלה ישרה.¹³ חציית הסיפור לשתי מחציות כבר נותנת תמונה כללית של ההתרחשות המתוארת בסיפור: מהי הבעיה העומדת ביסוד העלילה – לכך מוקדשת בדרך כלל המחצית הראשונה של הסיפור, וכיצד נפתרה הבעיה – במחצית השנייה. הקבלת המחציות מלמדת על דרך הפתרון ועל אופיו, ומגלה זיקות פנימיות בין חלקים שונים של הסיפור שללא ההקבלה עלולים היינו להחמיץ את קיומן.

ובכן, לאחר תיחום הסיפור, המשימה העומדת לפנינו היא קביעת הנקודה שבה מתחילה המחצית השנייה שלו. בדרך כלל קל לזהותה: במקום זה חלה תפנית דרמטית ברורה בעלילה, וזו משנה את מהלכה. כאשר מזהה המעיין בסיפור תפנית כזאת בעלילה, ומתברר לו שהיא מצויה במרכזו של הסיפור, הוא רשאי לראות בכך אישור לתיחום הסיפור, והוראה להמשך מילוי משימתו בהקבלת המחציות זו לזו.¹⁴

הבה נישים דרך פעולה זו בסיפור שלפנינו, ונשאל: מהי התפנית הדרמטית בסיפורנו, המשנה את מהלכו? אין צורך להתאמץ כדי לזהות את התפנית הזאת, היא מתבלטת כבר בקריאה ראשונה של הסיפור:

ח' א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּיַּבֵּשׁ וַיַּעֲבֹר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכוּ הַמַּיִם.

זהו 'קו פרשת המים' בסיפורנו: עד לפסוק זה הייתה מתוחה מידת הדין על העולם, והפורענות הלכה וגברה, הלכה ונמשכה. אולם בפסוק זה מתהפכת מידת הדין למידת הרחמים, והפורענות הבאה באמצעות המים – שוככת: "וַיָּשֹׁכוּ הַמַּיִם"¹⁵. משמעות הדבר בפועל מומחשת בפסוק הבא (ב): "וַיִּסְכְּרוּ מַעֲיַנֵּת תְּהוֹם וַאֲרֶבֶת הַשָּׁמַיִם, וַיִּכְלָא הַנְּשָׁם מִן הַשָּׁמַיִם", ומכאן ואילך שבים המים אט אט למקומם, גובה פני המים הולך ויורד עד אשר "יִבְּשֶׁה"

¹² יש לשים לב שבפסקה המקדימה לא נאמר **כיצד** חושב ה' למחות את האדם ואת בעלי החיים מעל פני האדמה. המבול עוד לא נרמז כאן, כיוון שמדובר בשלב מוקדם זה בתכנית כללית. הבשלתה לתכנית מעשית תיעשה רק בסיפור המבול.

¹³ בעיוננו לפרשת ויצא בסדרה הראשונה סעיף ב הארכנו קצת בנושא זה.

¹⁴ אמנם יש לקחת בחשבון שישנם סיפורים שבהם במרכז הסיפור נמצאת תפנית דרמטית, אולם היא מהווה חוליה עצמאית בסיפור, המתווכת בין שתי מחציותיו. אנו מכנים חוליה כזו 'ציר מרכזי' של הסיפור.

¹⁵ א. מחמת אופיו של פסוק זה כמבטא את מידת רחמיו של הקב"ה, הוא נקבע בין פסוקי הזכרונות במוסף של ראש השנה.

ב. אף המחלק הנוצרי חש שבמקום זה נחצה סיפור המבול, ועל כן החל בו את פרק ח'.

הָאָרְץ" (פסוק יד). מידת רחמיו של ה' אינה מסתפקת בביטול המבול: בהמשך המחצית השנייה מתחייב ה' בברית לנח ולבניו שלא להביא עוד מבול על העולם, וקובע את הקשת כאות ברית נצחית בינו ובין כל בשר אשר על הארץ.

ובכן, האם תפנית זו מצויה במרכז הסיפור?

סיפור המבול, על פי התייחסו שתייחסנו אותו בסעיף הקודם, מכיל 77 פסוקים:

ו', ט-כב 14 פסוקים

ז', א-כד 24 פסוקים

ח', א-כב 22 פסוקים

ט', א-יז 17 פסוקים

התפנית ב-ח', א מצויה אפוא בפסוק ה-39 של הסיפור, כלומר, במרכזו המדויק.

עתה מסומנות היטב שתי מחציותיו של סיפורנו:

מחצית א (ו', ט – ז', כד) – מידת הדין – עונש המבול והצלת נח – 38 פסוקים.

מחצית ב (ח', א – ט', יז) – מידת הרחמים – ביטול המבול וחידוש יישובו של עולם – 39 פסוקים.¹⁶

הקביעה שבכל מחצית שולטת מידה אחרת – בראשונה דין ובשנייה רחמים – כמובן אינה מוחלטת. במידת הדין בלבד – אין העולם מתקיים¹⁷, אפילו לא קיום חשוך ועופרי כמו בשעת המבול; ואילו במידת הרחמים בלבד – מאבד העולם את הציוד לקיומו, וממילא גם את פשר קיומו. לפיכך גם במחצית הראשונה, שבה שולטת מידת הדין, מפציעים רחמיו של ה' על עולמו בהצלת נח ומשפחתו, הן בפעולות שנעשו לשם כך בטרם בוא המבול והן בשעת המבול עצמה. אף במחצית השנייה, בעיצומה של התגלות מידת רחמיו של ה' הכורת ברית עם נח ועם בניו, נשמעת תביעתה של מידת הדין, בדרישות החמורות מן האנושות המתחדשת:

ט', ד אַךְ בָּשָׂר בִּנְפֹשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ.

ה וְאֵךְ אֶת דְּמָמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדַרְשׁ... אֲדַרְשׁ אֶת נַפְשׁ הָאָדָם.

ו שִׁפְךָ דָּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ לְשִׁפְךָ

כִּי בְּצַלְם אֱ-לֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם.

ג. המבנה של כל אחת מן המחציות

בסיפור "רגיל" נדרשת בשלב הזה חלוקה של כל מחצית לפסקאות. פעולה זו יש בה כדי לסייע בהקבלת המחציות זו לזו, שכן רק לאחר ההבחנה בין הרכיבים השונים שבכל מחצית ניתן להקביל באופן פרטני בין רכיבי המחצית האחת לבין רכיבי האחרת. אולם בסיפור ארוך ומורכב כסיפורנו, נמתין קמעא, ונדון תחילה במבנה הכללי של כל אחת מן המחציות.

המחצית הראשונה מתארת את ההכנות לבוא המבול ואת המבול עצמו. האם ניתן לזהות במהלכה נקודת תפנית בעלילה (מעין מה שחיפשנו בסיפור השלם)? חיפוש התשובה על כך אינו מצריך עיון רב: באמצע המחצית מתחיל האירוע הממשי – המבול:

ז, ו וְנִחַן בְּנֵי מְאֹת שָׁנָה, וְהַמַּבּוּל הָיָה מִיֵּם עַל הָאָרֶץ.

וכיוון שכן, נכנסים נח ובניו אל התיבה "מפני מי המבול", כמתואר בפסוק הבא.

עד לפסוק המפנה הזה מתוארות ההכנות לבוא המבול, הן מצד ה' המצווה את נח על מעשים שונים, והן מצדו של נח המקיים את הצווים הללו.¹⁸

נמצא אפוא כי עקרון החצייה פועל גם על המחצית הראשונה עצמה: היא נחלקת לשני רבעים שווים זה לזה:

רבע א (ו', ט – ז', ה) – ההכנות לבוא המבול – נח מחוץ לתיבה¹⁹ – 19 פסוקים.

¹⁶ עדיפותה של המחצית השנייה בפסוק אחד על פני הראשונה (הנובעת מן המספר הבלתי זוגי של הפסוקים), מבטאת את הכלל: "מדה טובה מרובה ממדת פורענות" (סוטה יא ע"א).

¹⁷ ראה רש"י לבראשית א', א ד"ה ברא א-להים.

¹⁸ אף הדיבור השני של ה' לנח מהווה ציווי על הכנות למבול, וזמנו הוא שבעה ימים לפני בוא המבול (פסוק ד).

¹⁹ אף שה' ציווהו בראש הדיבור השני (ז', א) "בא אתה וכל ביתך אל התיבה", ואף שנאמר לאחר סיומו של הדיבור הזה (פסוק ה) "ויעש נח ככל אשר צוהו ה'", הרי מפורש בהמשך (ז) שנח לא נכנס לתיבה אלא כשהחל המבול בפועל – "מפני מי המבול". את הסתירה הזאת ניתן ליישב בדרכים שונות: ראשית מפרש את פסוק ה "ויעש נח – כאשר צוה, ובא עם ביתו קרוב אל התיבה", ומשמע מפירושו שזאת גם הייתה כוונת הציווי "בא אתה וכל ביתך אל התיבה" – שתהיו קרובים אליה ומזומנים להיכנס לתוכה בעת בוא המבול.

רמב"ן מפרש את צו ה' אחרת (פסוק א, ד"ה בא אתה וכל ביתך אל התיבה): "והודיעו יום המבול שבו יבא אל התיבה, וכן עשה, שבעצם היום הזה בא נח (פסוק יג), וזהו טעם 'מפני מי המבול'". לפי פירושו יש לבאר את המילים בפסוק ה "ויעש נח ככל אשר צוהו ה'" ככלל, שפירושו יבואר להלן – בבוא הזמן הראוי (שיתואר רק בהמשך) עשה נח ככל אשר ציווהו ה'.

רבע ב (ז', ו- כד) – בוא המבול, כניסת נח לתיבה והתגברות המבול – נח בתיבה – 19 פסוקים.

הבה נמשיך ונבחן את מבנה המחצית השנייה של הסיפור. בחלקה הראשון של מחצית זו ספונים עדיין נח וכל אשר אתו בתוך התיבה. תיאור התייבשות הארץ מופיע במחצית זו בשלבים, ובכל שלב כזה מתואר שחרורו המתגבר של נח מן התיבה. תחילה "ותנח התבה... על הרי אררט" (ח', ד); אחר כך "ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה" (פסוק ו); לאחר מכן שילוח העורב ושילוח היונה בשלוש שליחויות שונות (פסוקים ז-יב); ולאחר מכן "ויסר נח את מכסה התבה" (פסוק יג). מתי נשלם שחרורו של נח מן התיבה? הווה אומר, כאשר יצא מן התיבה, לאחר שה' ציווהו על כך (פסוקים טו-יט). החל מפסוק כ שבפרק ח' מתוארים פעילותו של נח ודברי ה' אליו **מחוץ לתיבה**, ודבר זה נמשך עד לסיום הסיפור (ט', יז).

נמצא אפוא שאף המחצית השנייה נחלקת לשני רבעים כמעט שווים, וחלוקתה נעשית על בסיס דומה לזה של חלוקת המחצית הראשונה: מקומו של נח בתיבה או מחוצה לה: **רבע ג** (ח', א-יט) – התייבשות הארץ בשלבים ובמקביל תהליך השחרור מן התיבה עד ליציאה ממנה – 19 פסוקים. **רבע ד** (ח', כ – ט', יז) – קרבנו של נח וברית הקשת – נח מחוץ לתיבה – 20 פסוקים. הפסוק הפותח את החלק השני של מחצית זו הוא:

ח', כ וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה', וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֲלֵת בְּמִזְבְּחוֹ.

פסוק זה אינו נראה במבט ראשון כתפנית דרמטית במהלך העלילה המתוארת במחצית השנייה. אולם באמת הוא מהווה תפנית כזאת. בעיונו לפרשת נח בסדרה השנייה בסעיף ד₂ דנו באריכות במניעיו של נח בהקרכת קרבן זה, והעלינו כי מצוקה גדולה היא שהולידה אותו "שהיה נח דואג לעסוק בפרייה ורבייה, עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת את העולם עוד" (לשון רש"י בפירושו ל-ט', ט על פי תנחומא נח יא). מצוקה זו, הכרוכה בסירובם של נח ושל בניו לעסוק בבניינו המחודש של העולם²¹, היא שהולידה את ההתחייבות הא-לוהית בהמשך – את ברית הקשת.

ד. מבנה הסיפור על בסיס חלוקתו לרבעים

כבר בשלב זה, עוד בטרם חילקנו את הסיפור לפסקאות, מתבלט המבנה הכולל של הסיפור. חלוקת הסיפור לשתי מחציות והגדרת הנושא של כל מחצית, מלמדות שמבחינת תוכן המחציות מקבילות זו לזו הקבלה ניגודית. חלוקת כל אחת מן המחציות לשני רבעים מגלה קשר ניגודי ברור בין הרבע הראשון לרביעי ובין הרבע השני לשלישי, כפי שנבאר.

ההקבלה הניגודית בין הרבע השני לשלישי גלויה לעין: ברבע השני מתוארת כניסתו של נח אל התיבה ואחר כך מתוארת התגברות המבול שלב אחר שלב, ובמקביל מתואר מצבה של התיבה ההולכת ומתנתקת מן הארץ. ברבע השלישי מתואר ביטול תוצאות המבול שלב אחר שלב בסדר הפוך להתגברותו המתוארת ברבע הקודם, ובמקביל מתואר מצבה של התיבה, ההולכת ומתקרבת אל הארץ המתייבשת. אחר כך מתוארת יציאתו של נח מן התיבה.

ההקבלה הניגודית בין הרבע הראשון לרביעי, אף היא ניכרת בנקל: הרבע הראשון מתאר את ההכנות לבוא המבול, ועיקרו בדבר ה' הכפול, המודיע על בוא המבול ועל צידוקו. הרבע הרביעי מתאר את תוצאות המבול לאחר שהארץ חזרה לתקנה, ואף עיקרו של רבע זה בדבר ה', בתחילה "אל לבו" ואחר כך לנח ולבניו, ובו מודיע ה' שלא יביא עוד מבול על הארץ.

נמצא שההקבלה בין שתי מחציותיו של סיפור המבול היא הקבלה כיאסטית ניגודית. כך ייראה אפוא התרשים הסכמטי של מבנה סיפורנו:

במדרש בראשית רבה לב, ו אמרו על נח שהיה מחוסר אמנה, ולא נכנס לתיבה אלא כשהגיעו המים לקרסוליו (וראה רש"י לפסוקי ז' ד"ה מפני מי המבול). וקשה: הרי הכתוב מעיד עליו (בפסוק ה) שעשה ככל אשר ציווהו ה'! זוהי קושיית רד"ק (בפירושו לפסוק ז) על המדרש, והוא מעלה שם דרך אחרת ביישוב הסתירה הנדונה.

²⁰ את פעולת הכניסה לתיבה ואת פעולת היציאה ממנה יש לשייך להימצאות בתוך התיבה. אף שאלו פעולות הפוכות, הרי שתיהן קשורות פיזית אל התיבה, ועל כן שתיהן כלולות ברבעים שבהם נח בתוך התיבה.

²¹ סירוב זה ניכר מן השינוי בין מה שציווה ה' על נח לצאת מן התיבה (ח', טז) "אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך", ופירש זאת רש"י: "איש ואשתו, כאן התייר להם תשמיש המטה", לבין תיאור היציאה של נח ובניו בפועל (ח', יח) "ויצא נח ובניו, ואשתו ונשי בניו אתו". משמע שאינם מקבלים את ההיתר ואינם חפצים לפרות ולרבות. ראה על כך ביתר אריכות בעיונו לפרשת נח בסדרה השנייה סעיף ד₂.

מחצית א:	רבע א (ו', ח – ז', ה)	הודעת ה' על בוא המבול	– נח מחוץ לתיבה
המבול	רבע ב (ז', ו-כד)	המבול המתגבר ומצב התיבה	– נח בתיבה
מחצית ב:	רבע ג (ח', א-יט)	התמעטות המים עד יבושת הארץ ומצב התיבה	– נח בתיבה
ביטול המבול	רבע ד (ח', כ – ט', יז)	הודעת ה' שלא יביא עוד מבול	– נח מחוץ לתיבה

ה. חלוקת הסיפור לפסקאות

החלוקה שחילקנו את הסיפור עד עתה לשתי מחציות ולארבעה רבעים תסייע בידנו בחלוקת הסיפור לפסקאות: הרי ברור שבמקום שבו מתחיל רבע חדש מתחילה גם פסקה חדשה. הבה נדון אפוא בחלוקה לפסקאות של כל רבע בפני עצמו.

רבע א

שלוש פסקאות מתבלטות ללא כל קושי ברבע זה, וההבחנה ביניהן נעשית הן מבחינת תוכן והן מבחינת סגנון:

1. ו', ט-יב – מצג: צדקת נח והשחתת כל בשר את דרכו
2. יג-כב – הציווי הראשון על נח: לבנות תיבה
3. ז', א-ה – הציווי השני על נח: להיכנס לתיבה

נראה שחלוקה זו כה ברורה עד שאין צורך להסבירה או לנמקה.

להלן נבחן את הקשרים שבין שלוש הפסקאות, ונגלה שישנה זיקה מיוחדת בין שתיים מתוכן בעוד השלישית עומדת בפני עצמה. תופעה זו תשוב ותתגלה בכל הרבעים האחרים גם כן.

מבחינת תוכן, נראה שפסקאות 2-3 קשורות זו בזו. הרי לכל אחת מהן מסגרת דומה: המבוא והסיום של שתייהן דומים מאד²², ובשתייהן ציווי על כניסה לתיבה של נח וביתו ושל נציגות מכל בעלי החיים. אולם מבחינה סגנונית נבדלות שתי הפסקאות הללו, והבדלים אלו בולטים דווקא בגלל דמיון התוכן. ההבדל הבולט ביותר הוא בשימוש בשמות ה': פסקה 2 משתמשת במסגרתה בשם 'א-לוהים' ואילו פסקה 3 משתמשת באותם מקומות שבמסגרת בשם ה'.

אף מבחינת התוכן יש בין הפסקאות הללו הבדלים משמעותיים: בפסקה 2 אין ה' מנמק את בחירתו בנח לבנות תיבה ולהינצל מן המבול, ואילו בפסקה 3 הוא אומר לו (ז', א) "בא אתה וכל ביתך אל התבה, כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה"; בפסקה 2 נצטווה נח להביא אל התיבה שניים מכל החי, זכר ונקבה, ואילו בפסקה 3 מצטווה נח לקחת מן הבהמה הטהורה "שבעה שבעה איש ואשתו", ורק "מן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו"²³ (ז', ב).

לעומת כל ההבדלים הללו בין פסקאות 2 ו-3, דווקא פסקאות 2-1 מגלות זיקה הדוקה ביניהן עד שניתן לראותן כיחידה משותפת הנבדלת מן הפסקה הבאה אחריהן:

- השורש שח"ת מופיע כפועל חמש פעמים ברבע א, שלוש פעמים בפסקה 1, לשם תיאור החטא, ופעמיים בפסקה 2 לשם תיאור העונש – מידה כנגד מידה. בפסקה 3 שורש זה אינו מופיע.
- המילה "ארץ" מופיעה בפסקאות 2-1 שמונה פעמים כמילה מנחה, ארבע בכל פסקה, וגם כאן מתבלטת בהופעותיה מידה כנגד מידה.²⁴
- פסקה 1 משתמשת אף היא בשם 'א-לוהים' כמו פסקה 2, ושם זה חוזר בה שלוש פעמים.
- בהודעה שמודיע ה' בפסקה 2 על השחתת הארץ הוא משתמש במילים הלקוחות מתיאור החטא שבפסקה 1:

דבר ה': יג קַץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי...

התיאור שקדם: יב כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכָו...

דבר ה': יג כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם...

התיאור שקדם: יא וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס.

נמצא כי פסקה 2 נקראת כהמשך טבעי של פסקה 1, או שמא יש להפוך ולומר כי המצג בפסקה 1 מקדים בייחוד את פסקה 2, ואילו פסקה 3 עומדת ברבע זה בפני עצמה.

²² "ויאמר א-להים לנח" / "ויאמר ה' לנח"; "ויעש נח ככל אשר צוה אתו א-להים" / "ויעש נח ככל אשר צוהו ה'".

²³ ישנם הבדלים נוספים בין שתי הפסקאות, הן מבחינת התוכן והן מבחינת הסגנון. על ההבדלים בין שתי הפסקאות עמדנו בהרחבה בעיונו לפרשת נח סדרה שנייה סעיף ג: ושם גם עמדנו על טעמם.

²⁴ המילה 'ארץ' מופיעה בפסקה 3 פעמיים, אך אין מתבטא בהופעות אלו החטא ועונשו מידה כנגד מידה כפי שהדבר בפסקאות 2-1.

רבע ב

הפסקה הפותחת את הרבע הזה, פסקה 4, מספרת על בוא המבול ועל כניסת נח וביתו וכניסתם של נציגי כל חי אל התיבה. היכן מסתיימת פסקה זו? נראה שהיא מסתיימת בפסוק ט במילים "כאשר צוה א-להים את נח". הרי מילים דומות לאלו חותמות גם את פסקאות 2 ו-3.

אם כך הדבר, הרי שבפסוק י מתחילה פסקה 5, וזו הולכת ונמשכת עד פסוק טז, שהרי בפסוק זה אנו מוצאים שוב (זו הפעם הרביעית) את המילים המסמנות סיום פסקה "כאשר צוה אתו א-להים" (אלא שכאן נוספות עוד שלוש מילים אחר חתימת הפסקה: "ויסגר ה' בעדו").

בפסוק יז מתחילה אפוא פסקה 6 המתארת את התגברות המבול שלב אחר שלב ואת התנתקות התיבה מן הארץ במקביל לכך. פסקה זו מסתיימת ב-ז', כד שהוא סיום המחצית הראשונה של הסיפור.

הבה נדון בקשרים שבין פסקאות רבע זה: בדברינו הקודמים התעלמנו מתוכנה של פסקה 5, ובכך מה מסופר בה? להפתעתנו פסקה זו חוזרת על מה שנאמר בפסקה 4: אף היא מתארת את בוא המבול ואת כניסת נח וביתו ונציגים של כל חי אל התיבה. כיוון שכך אין תימה שחתימת פסקה 5 חוזרת על חתימת פסקה 4 (בהבדלים קלים).

אף ברבע א היו שתי פסקאות שעניינן דומה – פסקאות 2 ו-3, אלא ששם נתגלו ביניהן הבדלי סגנון ותוכן מהותיים, ובעיקר הן נבדלות בכך שהן מתארות אירועים שונים שאירעו בזמנים שונים ובנסיבות אחרות. כל זאת אין לומר על פסקאות 4 ו-5 ברבע השני: הן מתארות אותם אירועים עצמם, ואין ביניהן הבדלי סגנון ותוכן עקרוניים. ובכך, מה פשר כפילות זו?

התשובה על כך היא שפסקה 5 אכן חוזרת על קודמתה, אך היא מרחיבה אותה הרחבה חגיגית. דבר זה ניכר כבר בהשוואת אורכן של שתי הפסקאות: פסקה 4 (ו-ט) – ארבעה פסוקים; פסקה 5 (י-טז) – שבעה פסוקים. ניתן להגדיר את היחס בין שתי הפסקאות גם במילים אחרות: פסקה 4 היא כלל שפירוטו בא בפסקה 5.²⁵ נראה שחזרה מפרטת זו נועדה לבטא את חשיבות המאורע המתואר, ועל כל פנים חזרה זו אינה תופעה יחידה בסיפור המקראי, וניתן למצוא בדומה לה, בייחוד בסיפורים בעלי רחבות אפיק בדומה לסיפורנו.²⁶

כדי להמחיש את האמור כאן, הבה נציב את שתי הפסקאות זו מול זו, וניווכח ביחס שביניהן. את הפירוט שבפסקה 5 ביחס לפסקה 4 נכתוב באותיות מודגשות:

פסקה 5 (י-טז)		פסקה 4 (ו-ט)	
י וְיָהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים	י	וַיְנַח בֶּן שָׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה	ו
וּמִי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ.		וְהַמַּבּוּל הָיָה מֵיִם עַל הָאָרֶץ.	
יא בְּשֵׁנַת שָׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ	יא		
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ			
בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקָעוּ כָּל מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם רַבָּה			
וְאֶרֶבַת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ.			
יב וְיָהִי הַגֹּשֶׁם עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה.	יב		
יג בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם וְחָם וְיָפֶת בְּנֵי נֹחַ	יג	יז וַיָּבֵא נֹחַ וּבָנָיו	יז
וְאִשְׁתּוֹ נֹחַ וְנִשְׂי וְנִשְׂלֶשֶׁת נְשֵׂי בָנָיו אִתָּם אֶל הַתֵּבָה.		וְאִשְׁתּוֹ וְנִשְׂי בָנָיו אִתּוֹ אֶל הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל.	
יד הַמָּה וְכָל הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ	יד	ח מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה	ח
וְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ לְמִינָהּ		וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָה טְהוֹרָה	
וְכָל הָעוֹף לְמִינָהּ, כָּל צִפּוֹר כָּל כָּנָף.		וּמִן הָעוֹף וְכָל אֲשֶׁר רָמַשׂ עַל הָאֲדָמָה.	
טו וַיָּבֵאוּ אֶל נֹחַ אֶל הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם	טו	ט שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל נֹחַ אֶל הַתֵּבָה	ט
מִכָּל הַבָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים.			
טז וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל בָּשָׂר בָּאוּ	טז	זכר ונקבה	
כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱ-לֹהִים		כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת נֹחַ.	
וַיִּסְגַּר ה' בַּעֲדוֹ.			

²⁵ מעין זאת כתב רמב"ן בפירושו לפסוק ט על עניינם של פסוקים י-טז: "וחזר ופירש החודש והיום שבא המבול, וכיצד בא, ואמר כי בעצם אותו היום הוא שבא נח אל התיבה ועמו כל הבשר החי, לא קודם לכן". אמנם בפירושו לפסוק טז הוא מציע פירוש אחר לחזרה שיש בפסוקים י-טז על האמור בפסוקים ו-ט שלפניהם.

²⁶ לדוגמה: בסיפור פילגש בגבעה מתוארת המערכה המכרעת כנגד בני בנימין פעמיים, בשתי פסקאות סמוכות: בראשונה מתוארת המערכה בפסוקים ל-לה, ובשנית היא מתוארת בפסוקים לו-מו בהרחבה ובפירוט יותר מבראשונה.

נמצא אפוא שפסקאות 4-5 קשורות זו בזו בקשר אמיץ: פסקה 5 חוזרת ומפרטת ומרחיבה את האמור בקודמתה, ואילו פסקה 6 עומדת ברבע זה בפני עצמה. מבנה של רבע זה דומה אפוא לזה של הרבע הראשון.

רבע ג

אף ברבע זה אנו מבחינים בשלוש פסקאות:

7. ח', א-יד – התייבשות הארץ בשלבים ומצב התיבה בכל שלב.
8. טו-יז – צו ה' לנח לצאת מן התיבה ולהוציא ממנה כל חי.
9. יח-יט – היציאה מן התיבה.

כאן עלינו לנמק מדוע כללנו את צו ה' בפסקה קצרה בפני עצמה, ואף את תיאור קיומו כללנו בפסקה קצרה בפני עצמה, ולא איחדנו את שניהם בפסקה אחת.

שני טעמים לכך: ראשית, אף במחצית הראשונה מצוי צו ה' לנח להיכנס לתיבה בפסקה בפני עצמה (פסקה 3) ותיאור כניסתו אליה בפסקה בפני עצמה (ואף ברבע שונה). שנית, לו היה קיום הצו תואם במלואו את מה שנח נצטווה בו, ניתן היה לשקול את חיבורם לפסקה אחת. אפס, אין הדבר כן. וההבדלים הבולטים בין לשון הצו לבין תיאור קיומו מחייבים לראות בפעילותם של נח ושל בני ביתו עניין בפני עצמו שאינו המשך טבעי לצו שקדם. הבה נשווה:

תיאור קיומו – פסקה 9

יח וַיֵּצֵא נֹחַ וּבָנָיו
וְאִשְׁתּוֹ וְנִשְׂי בָנָיו אִתּוֹ.

יט כָּל הַחַיָּה כֹּל הָרֶמֶשׂ וְכָל הָעוֹף
כֹּל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם
יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה.

לשון הצו – פסקה 8

טז יָצֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ
וּבָנֶיךָ וְנִשְׂי בָנֶיךָ אִתְּךָ.

יז כָּל הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּךָ מִכָּל בֶּשָׂר
בְּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ
הוֹצֵא (הַיֵּצֵא קְרִי) אִתְּךָ
וְשָׂרְצוּ בָאָרֶץ וּפְרוּ וּרְבוּ עַל הָאָרֶץ.

אף על פי שקבענו את הצו ואת קיומו בשתי פסקאות נפרדות, ברור ששתיהן קשורות זו בזו, ופסקה 9 ממשיכה את פסקה 8. ההבדלים שמצאנו בין הצו לדרך קיומו, אינם אלא ביטוי למצוקתם של נח ובניו לנוכח צו ה' הקורא להם לשוב לשגרה הקודמת, כאילו לא אירע דבר בינתיים.²⁷ פסקה 7, לעומת זאת, עומדת בבירור בפני עצמה ברבע הזה, ונמצא שאף בו אנו מוצאים שתי פסקאות סמוכות הקשורות זו לזו. ופסקה שלישית העומדת בפני עצמה, אלא שהסדר כאן מתהפך ממה שהיה ברבעים שבמחצית הראשונה: בראש הרבע השלישי מצויה דווקא הפסקה העומדת בפני עצמה, ואחריה באות השתיים הקשורות זו בזו.

רבע ד

אף ברבע זה ניתן להבחין בבירור בשלוש פסקאות:

10. ח', כ-כב – קרבנו של נח ותגובת ה' "אל לבו".
11. טי, א-ז – ברכת א-להים לנח ולבניו ומצוותיו להם.
12. ח-יז – ברית הקשת.

המכנה המשותף לשלוש הפסקאות ברבע זה הוא שכל אחת מהן מכילה דיבור א-לוהי.²⁸ מבחינת הנושא של כל אחד מדיבורי ה' הללו, נראה שפסקה 10 ופסקה 12 קשורות זו בזו (אף שפסקה 11 חוצצת ביניהן): בשתיהן מתחייב ה' שלא להביא פורענות על עולמו כמו זו שהסתיימה עתה, ואילו פסקה 11 נראית שונה:

²⁷ על טעמו העקרוני של ההבדל בין פסוק טז לבין פסוק יח עמדנו בהערה 21 לעיל ובמקום המצוין באותה הערה. חוסר נכוונתם של נח ושל בניו לשוב ולעסוק ביישובו של עולם בדרך של פריה ורבייה מחמת מצוקתם, מסביר גם את ההבדל האחרון המתבלט בהשוואה: נח נצטווה להוציא את בעלי החיים מן התיבה על מנת שיפרו וירבו בארץ, אך הללו יצאו מעצמם וממילא חסרה המטרה ליציאתם.
²⁸ אמנם בפסקה 12 מחולק דבר ה' לשלוש 'אמירות': (ח) "ויאמר א-להים אל נח ואל בניו אתו לאמר"; (יב) "ויאמר א-להים..."; (יז) "ויאמר א-להים אל נח...". אולם בחינת התוכן והסגנון של שלוש אמירות אלו מלמדת שהן חלקים נמשכים של דיבור אחד. נושא הדיבור הזה הוא הברית שכורת ה' עם האנושות, והמילה המנחה החוזרת 7 פעמים בפסקה זו, בכל שלושת חלקיה, היא כמונח "ברית".

בפסקה זו דורש ה' מנח ומבניו דרישות שונות. אף על פי כן, בחינה מעמיקה יותר תגלה שדווקא פסקאות 11-12 מהוות יחידה משותפת, ואילו פסקה 10 היא העומדת בפני עצמה.

דבר זה מתגלה, ראשית לכול, מן הבחינה הסגנונית: בפסקה 10 משתמש הכתוב בשם הוי"ה ("ויבן נח מזבח לה'... וירח ה' את ריח הנחח ויאמר ה' אל לבו..."), ואילו בפסקאות 11-12 מופיע השם "א-להים" (פעמיים בפסקה 11 וארבע פעמים בפסקה 12). אף סגנון ההתחייבות הא-לוהית בפסקה 10 – "ולא אֶסֶף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי" (פסוק כא) – שונה מזה של התחייבותו בפסקה 12 – "ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול, ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ" (פסוק יא).

אף מבחינת התוכן, נבדלת פסקה 10 מפסקה 12 הדומה לה לכאורה, וההבדלים עמוקים:

- בפסקה 10 קשורה ההתחייבות של ה' בקרבנו של נח שעלה לריח ניחוח, ודבר מעין זה אף אינו נרמז בפסקה 12.
- בפסקה 10 אמירת ה' היא "אל לבו", והוא אינו מגלה אותה לנח, ואילו בפסקה 12 היא נאמרת לנח ולבניו.
- בפסקה 10 לא נזכר כלל המבול ולא אופיה של המכה שבה היכה ה' את כל חי שהייתה באמצעות מים.
- בפסקה 10 נמצאת התחייבות שלא לשנות עוד את עונות השנה ואת זמני היום והלילה (כפי שנשתנו כנראה בשנת המבול), ואילו בפסקה 12 אין זכר לדבר זה.

מאידך, פסקאות 11 ו-12, על אף השוני התוכני הברור ביניהן, קשורות זו בזו בקשר אמיץ, עד שניתן לראות בפסקה 12 את המשכה הענייני והתוכני של קודמתה.²⁹ הבה נסביר דבר זה:³⁰

בפסקה 12 כורת ה' ברית עם נח ועם בניו ועם כל נפש חיה:

יָא וְהִקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא יִכָּרֵת כָּל בְּשָׂר עוֹד מִמִּי הַמַּבּוּל...

'ברית' היא התקשרות הדדית שבה מתחייבים הצדדים זה לזה על עשיית מעשים שונים, או על אי-עשיית מעשים אחרים, הנוגעים אל תוכנה היסודי של הברית.

והנה, ההתחייבות הא-לוהית בברית עם נח ברורה ומפורשת: ה' מתחייב שלא להכרית עוד את כל חי כפי שעשה במבול, וכן הוא מתחייב לתת 'אות ברית' – את הקשת בענן, אשר תזכיר את התחייבותו זאת. אולם במה מתחייב האדם בברית זו? וכי הברית עם נח ובניו ברית חד-צדדית היא, הניתנת להם בחינם?

לא כך הדבר: אין ה' מתחייב בברית לנח ולבניו, עד שלא פירט בפניהם את ההתחייבות האנושית באותה ברית, והתחייבות זו היא הכלולה בדבר ה' בפסקה 11. ההתחייבות האנושית הנדרשת בברית זו נוגעת לאותו התחום שעליו נכרתת הברית – קיומו של העולם, קיום החי שבו וקיום האדם. כשם שא-לוהים מתחייב בברית זו שלא להכרית כל חי באדם ובכל נפש חיה, כך נדרש גם האדם לנהוג בהם בכבוד ובאחריות: נאסר עליו לזלזל בחייהם של בעלי החיים באכילת אבר מן החי (פסוק ד), והוא נאסר בקיפוח חיי עצמו או זולתו במעשה רציחה. לא רק אי-עשייה היא הנדרשת מן האדם, אלא גם מעשים נדרשים ממנו: הוא נדרש לעשות דין ברוצחים (פסוק ו), והוא מצוה וגם מתברך ב"פרו ורבו" – ציווי וברכה המקיפים את דבר ה' ובאים הן בראשו והן בסיומו.

נמצא שפסקה 11 היא חלק בלתי נפרד מברית הקשת הבאה בהמשך, בכך שהיא מהווה לה תנאי הכרחי. ואכן רק שני הדיבורים של ה' הבאים בפסקה 11 ובפסקה 12, מופנים גם אל בניו של נח. בראש פסקה 11 נאמר (ט', א): "וַיִּבְרָךְ אֱ-לֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ..."²⁹, ובראש פסקה 12 נאמר (ט', ח-ט) "וַיֹּאמֶר אֱ-לֹהִים אֶל נֹחַ וְאֶל בְּנָיו אִתּוֹ... וְאֲנִי הֲנִי מְקִים אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם...". כל שאר הדיבורים בסיפורנו מופנים אל נח לבדו. טעם הדבר הוא בכך שהברית – על המחויבות של שני צדדיה – נוגעת לכל הדורות הבאים, והללו מיוצגים על ידי בניו של נח. נמצא אפוא שאף ברבע ד, כמו בקודמו, הפסקה הפותחת את הרבע (פסקה 10) עומדת בפני עצמה, ואילו שתי הפסקאות הממשיכות ומסיימות רבע זה (פסקאות 11-12) קשורות זו בזו ומהוות יחידה אחת, שבה הפסקה החותמת ממשיכה ברצף את קודמתה.

הבה נסכם את הממצאים שהעלינו בסעיף זה, שבו עמדנו על חלוקת הסיפור השלם ל-12 פסקאות: כל אחת מן המחציות של סיפורנו מכילה 6 פסקאות, הנחלקות שלוש שלוש בכל רבע. מלבד ההרמוניה המספרית הזאת המאפיינת את סיפורנו, מתבררת תופעה נוספת: בכל רבע של הסיפור קשורות שתיים מן הפסקאות הסמוכות זו

²⁹ תופעה דומה מציאו ברבע הראשון: על אף הדמיון התוכני בין פסקה 2 לבין פסקה 3, הרי שבחינה מעמיקה מגלה שדווקא פסקאות 1-2 מהוות יחידה משותפת שיש בה רצף תוכני וסגנוני, ואילו פסקה 3 עומדת בפני עצמה מחמת ההבדלים הסגנוניים והתוכניים המבדילים בינה לבין קודמותיה.

³⁰ דברינו בהמשך למעלה מבוססים על העיון לפרשת נח בסדרה השנייה סעיף ד.

לזו בקשר של רציפות סגנונית ותוכנית, ואילו הפסקה השלישית עומדת בפני עצמה. אלא שבכך נבדלים הרבעים שבמחצית הראשונה – שבהם שתי הפסקאות המצויות ברצף מצויות בראש הרבע, מן הרבעים שבמחצית השנייה – שבהם שתי הפסקאות הללו מצויות בסוף כל רבע. ממצאים אלו יאפשרו לנו לגלות את מבנהו המשוכלל וההרמוני של סיפורנו, כפי שיתברר בסעיף הבא.

1. מבנה סיפור המבול

בסעיף ד לעיל כבר חשפנו את מבנהו הכללי של סיפורנו, את ההקבלה הכיאסטית הניגודית בין הרבעים במחציתו הראשונה לבין אלו שבמחציתו השנייה. עתה אנו רוצים להרחיב את מערכת ההקבלות בין הרבעים השונים, שיהיו מבוססות על חלוקת כל רבע לפסקאות. הממצאים שהעלינו בסעיף הקודם, ושסוכם בסופו, רומזים לכך שההקבלה **המפורטת** בין כל שני רבעים המקבילים זה לזה (בין הרבע הראשון לרביעי ובין הרבע השני לשלישי) אף היא הקבלה כיאסטית. או במילים אחרות: שתי הפסקאות הרצופות זו לזו **בראש** הרבע הראשון מקבילות לשתי הפסקאות הרצופות **בסוף** הרבע הרביעי, ואילו הפסקה הבודדת **שבסוף** הרבע הראשון מקבילה לפסקה הבודדת **שבראש** הרבע הרביעי. וכך הדבר גם ביחס שבין הרבע השני לשלישי. בחינת ההקבלות הללו אכן מאשרת שזהו מבנה הסיפור. הנה אפוא תרשים המבנה:

מחצית א		
רבע א:	1. ו', ט-יב	מצג: צדקת נח ורשעת כל בשר על הארץ
	2. יג-כב	הציווי על נח לבנות תיבה והודעת המבול
	3. ז', א-ה	הציווי על נח להיכנס לתיבה
רבע ב:	4. ז', ו-ט	הכניסה של הכול לתיבה עם תחילת המבול
	5. י-טז	תיאור מפורט של בוא המבול והנכנסים לתיבה
	6. יז-כד	התגברות המבול בשלבים ומצב התיבה בכל שלב
מחצית ב		
רבע ג:	7. ח', א-יד	התייבשות הארץ בשלבים ומצב התיבה בכל שלב
	8. טו-יז	הציווי לצאת מן התיבה ולהוציא ממנה את בעלי החיים
	9. יח-יט	קיום הציווי: היציאה מן התיבה
רבע ד:	10. ח', כ-כב	קרבנו של נח ותגובת ה' 'אל לבוי
	11. ט', א-ז	ברכת א-לוהים לנח ולבניו ומצוותיו להם
	12. ח-יז	ברית הקשת

תיאור זה של מבנה הסיפור מחייב כמוֹבן לעמוד על פרטי ארבע ההקבלות המסומנות בתרשים המבנה. ישנן הקבלות שנקל להבחין בהן כבר במבט ראשון, כגון הקבלת פסקאות 6 ו-7. אף הקבלה כזו מחייבת עיון מדוקדק בפסוקים והקבלה מפורטת ביניהם. אולם ישנן פסקאות המסומנות כמקבילות, ובעיון ראשוני אין ניכרת לכך הצדקה.

כיוון שנתארכו הדברים, נפרט כאן רק את ההקבלות הקיימות בין פסקאות הרבע הראשון לאלו של הרביעי, ואילו את הקבלת הפסקאות של שני הרבעים הפנימיים, השני והשלישי, נשאיר כמשימה לקורא שהלך עִמָּנו עד כאן.

ההקבלה בין פסקאות 2-1 לבין פסקאות 11-12

כל פירוט של הקבלות בין פסקאות בסיפור, מחייב בחינה כפולה – מצד התוכן ומצד הסגנון.
 1. עיקרה של ההקבלה הוא הניגוד בין הודעת א-לוהים לנח על הבאת המבול (בפסקה 2) להודעתו לו על כך שלא יביא עוד מבול (בפסקה 12). הניגוד הזה בא לידי ביטוי בשימוש במילים דומות לצרכים הפוכים:

ו', יז   וְאֲנִי הִנְנִי מְבִיא אֶת הַמַּבּוּל מֵיָם עַל הָאָרֶץ לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר...
 ט', טו   ... וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר.

2. הניגוד בין שתי ההודעות של א-לוהים לנח מבוסס על ניגוד בין המעשים שנעשו על הארץ לפני בוא המבול (המתוארים בפסקה 1) לבין המעשים הנתבעים מנח ומבניו באנושות החדשה שתקום לאחר המבול (והמפורטים בפסקה 11):

ו', יא ותמלא הארץ חמס – כנגד השחתת הארץ.
ט', א ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ – כנגד בניינה המחודש.

בניין העולם החדש כרוך גם בקבלת איסור רציחה ואיסור אבר מן החי, ומסתבר אפוא שהשחתת הארץ לפני בוא המבול כללה עברות הקשורות לאיסורים אלו.

3. אולם לא רק על ניגודים בנויה ההקבלה בין הפסקאות. היא בנויה גם על דמיון ביניהן: בפסקה 2 נאמר לנח:

ו', יח וְהַקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ

אף בפסקה 12 נאמר לנח ולבניו:

ט', יא וְהַקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם

בפסקה 12 מופיעה המילה 'ברית' 7 פעמים כמילה מנחה, ומלבד האזכור הבודד בפסקה 2 היא אינה נזכרת עוד בסיפור המבול.

מהי הברית שעליה מדובר בפסקה 2, עוד לפני בוא המבול? לבירור שאלה זו הקדשנו את רוב עיוננו לפרשת נח בסדרה השנייה. לפי דברינו שם, אין זו ברית הקשת, אלא ברית קודמת על אי-הכרתת העולם מכול וכול. מכוחה של ברית זו עם האנושות, 'הברית שמעולם', הוטל על נח לבנות תיבה ונגזרה הצלתו. ברית הקשת אינה אלא חידושה והרחבתה של הברית הקדומה הזאת.

4. לשם מימושן של שתי הבריות שנידונו בסעיף ההקבלה הקודם, נדרש נח לעמוד בדרישות שונות הן בפסקה 2 והן בפסקה 11. הצד השווה בדרישות אלו הוא שהן הופכות את נח (ואת בניו) לשותף באחריות לקיום העולם – זהו חלקו שלו בברית עם א-לוהים. בשתי הפסקאות הללו קשורות הדרישות מנח ביחסו לבעלי החיים: בפסקה 2 הוא נדרש להביא נציגות של בעלי החיים אל התיבה ולאסוף מאכלים לקיומם בעת המבול, ואילו בפסקה 11 היחס בינו לבינים הוא מורכב וכולל היתר חדש לעומת איסורים שנועדו להגביל היתר זה.³¹

5. התיבה – 'ארץ' משמשת מילה מנחה בסיפור המבול כולו, כפי שנראה בנספח לעיוננו. ברם, מידת הפיזור של הופעותיה אינה שווה: ישנם מקומות שבהם היא באה בריכוז גבוה במיוחד. כך הדבר בפסקאות 1-2 שבהן היא מופיעה 8 פעמים, ארבע בכל פסקה. אף בפסקאות 11-12 היא מופיעה 10 פעמים, שלוש בפסקה 11 ושבע בפסקה 12.

6. השורש שח"ת מופיע כפועל חמש פעמים בפסקאות 1-2: שלוש פעמים בפסקה 1 ביחס לחטא, ופעמיים בפסקה 2 ביחס לעונש. שורש זה שב ומופיע עוד פעמיים בפסקה 12 בהתחייבות ה' שלא יהיה עוד מבול "לשחת הארץ", והוא אינו מופיע עוד בסיפור המבול. סך כל הופעותיו בסיפור הוא אפוא שבע, בראש הסיפור ובחתימתו.

ההקבלה בין פסקה 3 לבין פסקה 10

במבט ראשון קשה לגלות קשר בין שתי פסקאות אלו העוסקות בעניינים שונים. ברם, בעיון נוסף מתגלים קשרים מסוגים שונים ביניהן, ובסיום עיוננו יתברר ששתי פסקאות אלו, הנבדלות משאר חלקי הסיפור, מעניקות לו משמעות מיוחדת.

1. בשתי הפסקאות הללו ישנו שימוש עקבי בשם הווי"ה, פעמיים בפסקה 3 ושלוש פעמים בפסקה 10, ואין בהן שימוש בשם 'א-להים' הרגיל בסיפור המבול.³²

2. בפסקה 3 ציוה ה' את נח (מה שלא ציווה בפסקה הקודמת): "מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו... גם מעוף השמים שבעה שבעה" (ז', ב-ג). רש"י פירש כי 'עוף השמים' שבפסוק ג – "בטהורים דיבר הכתוב, וילמד סתום מן המפורש (- המפורש ביחס לבהמה בפסוק ב)". מהי מטרת ה'ילקוחה' הזו 'שבעה שבעה', ולא שניים שניים כמו בשאר בעלי החיים? רש"י פירש (בעקבות בראשית רבה לד, ט):

"שבעה שבעה" – כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו.

ואכן, כל מה שפירש רש"י כאן מקבל את אישורו בפסקה המקבילה 10, שבה הציווי של ה' לנח בא אל תכליתו:

³¹ לסיבת ההיתר שניתן לבני נח לאכול בשר, מה שלא הותר בו אדם הראשון, הקדשנו את עיוננו לפרשת בראשית.
³² שם הווי"ה מופיע עוד פעם אחת בלבד בסיפור המבול, בסוף פסקה 5 (פסוק טז) "ויסגר ה' בעדו", כשבאותו פסוק עצמו נאמר לפני כן "כאשר צוה אתו א-להים".

ח', כ וַיָּבֹן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בְּמִזְבֵּחַ.

ופירש רש"י פסוק זה: "אמר: לא ציווה לי הקב"ה להכניס מאלו שבעה שבעה אלא כדי להקריב קרבן מהם". יש לשים לב גם לפועל 'לקח' המופיע בשתי הפסקאות הללו:

ז', ב מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ שְׁבָעָה שְׁבָעָה...

ח', כ וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה... וַיַּעַל עֹלֹת בְּמִזְבֵּחַ.

רמב"ן בביאורו ל-ז', א עומד על סיבת הופעת שם הוי"ה בשתי הפסקאות שאנו מקבילים ביניהן, ומקשר בין שני סעיפי ההקבלה שעמדנו עליהם:

"ויואמר ה' לנח" – הודיעו השם כי **במדת הרחמים** ימלט אותו את ביתו ויחיה מהם זרע לדורות... ורמוז לו עתה **במדת הרחמים** על הקרבן (- בכך שציווהו לקחת מן הבהמה הטהורה שבעה שבעה), להודיע אותו שישעה אל קרבנו, ובזכות קרבנו יקיים העולם ולא ייכרת עוד מפני מי המבול. ועל כן הזכיר בו שם המיוחד, כי בכל עניין הקרבנות לא יזכיר 'א-להים', כאשר אזכיר בהגיעי לשם בעזרת השם.³³

3. בשתי הפסקאות הללו, ורק בהן, מתואר יחס 'אישי' והדדי בין ה' לבין נח. בפסקה 3 מנמק ה' את ציוויו לנח להיכנס לתיבה (ז', א): "כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה". נימוק מעין זה לא נאמר לו בפסקה הקודמת (אף **שהכתוב** הקדים את דבר צדקותו של נח לצו ה' עליו לבנות תיבה). בפסקה 10 היחס האישי האינטימי בין ה' לנח מתבטא בבירור:

ח', כ וַיָּבֹן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה'... וַיַּעַל עֹלֹת בְּמִזְבֵּחַ.
כא וַיֵּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנְּיִיחַ וַיֹּאמֶר ה' אֵל לְבָרְךָ...

וכשם שבפסקה 3 צדקותו של נח לפני ה' היא שהביאה להצלתו ולהצלת כל ביתו, כך בפסקה 10 קרבנו של נח לה' הוא שהביא להתחייבות ה' שלא להכות עוד את כל חי כאשר עשה.³⁴

כאמור, את ההקבלות בין פסקאות הרבע השני לאלו של השלישי אנו מותירים למעיין. בנספח לעיוננו נעסוק במילים המנחות בסיפור המבול, וחשיפתן תחזק את תפיסת מבנה הסיפור שהוצגה כאן.

ז. סוף דבר

מה תרומתו של מבנה סיפור המבול, כפי שנחשף בעיון זה, ללימוד הסיפור עצמו? תשובה לשאלה זו צריכה להינתן בכמה מישורים:

ראשית, מבנה הסיפור מעניק ללומד תמונה כוללת של הסיפור, כשלמות אחת שבה משובצים הפרטים השונים בהרמוניה. עתה ניתן וראוי לעסוק בפרטי הסיפור, דבר דבור על אופניו, מתוך הפרספקטיבה של הסיפור השלם. כמעט לכל פרט שיעסוק בו הלומד מעתה, יש מקבילה (ניגודית או משלימה) במחצית האחרת של הסיפור, ועליו להתבונן תדיר באותן מקבילות.

שנית, מבנה כה משוכלל ומדויק כמו שהראינו בעיון זה, המבוסס על הרמוניה מספרית מסוגים שונים,³⁵ ראוי להיחשב לאמצעי אמנותי ראשון במעלה, ובכך הוא תורם להיבט האסתטי של הסיפור.

שלישית, מבקרי המקרא בעלי 'תורת התעודות' ראו בסיפור המבול דוגמה מובהקת לסיפור המורכב ממקורות שונים הסותרים זה את זה וגם חוזרים זה על דברי זה. את המקור האחד הם זיהו עם אותו מקור שאליו הם שייכו גם את פרק א בספר בראשית, ואילו את המקור השני הם זיהו עם מקורו של פרק ב. העורך המשוער הרכיב את המקורות הללו, לדעתם, בדרך המותירה ביד הקורא סיפור תמוה מלא קשיים וסתירות, הבנוי קרעים קרעים. פירוקו של הסיפור למקורותיו, לעומת זאת, נתפס על ידי אחד המבקרים כ"מעשה אמנות שאין לערער עליו".³⁶

³³ רמב"ן עמד על כך בפירושו לויקרא א', ט ד"ה עולה, החל מ"ועל דרך האמת".

³⁴ יחס אישי כה קרוב לנח אנו מוצאים עוד רק במקום היחיד שבו נזכר שם הוי"ה בסיפורנו (מלבד בשתי הפסקאות הנידונות), בפסוק טו, "ויסגר ה' בעדו", אך שם אין הדבר מתואר כתגובה לחיבתו של נח לפני ה', כפי שזה בפסקאות 3 ו-10.

³⁵ א. מספר הפסוקים בכל מחצית ובכל אחד מן הרבעים; ב. מספר הפסקאות בכל מחצית ובכל אחד מן הרבעים; ג. מספר המופעים של המילים המנחות 'ארץ' ו'מים' בכל מחצית; ד. הופעתן של כמה מילים מנחות במספר בעל משמעות בחלקים שונים של הסיפור. בנוסף לכך ההקבלות הברורות בין החלקים הניצבים זה מול זה במבנה הכיאסטי.

³⁶ כך בן־ה (מצוטט בספרו של י"מ גרינץ 'ייחודו וקדמותו של ספר בראשית', עמ' 129).

בעיון זה לא עסקנו בנושא זה באופן ישיר, ברם המבנה ההרמוני המרשים של סיפורנו, כפי שנחשף בעיונונו, מהווה עדות ברורה על אחדותו.

אחדותו הראשונית של סיפור המבול, כפי שמעיד עליה המבנה האמנותי המשוכלל והמהודק, איננה שוללת את האפשרות שבסיפורנו כלולות גישות שונות, או אספקטים שונים לאירועים המתוארים בו. אדרבה: המבנה של הסיפור דווקא מבליט את קיומן של גישות אלו. כוונתנו בעיקר לשתי הפסקאות המקבילות 3 ו-10 שאת ההקבלות ביניהן פירטנו בסוף סעיף ו לעיל. בפסקאות אלו מופיע שם הוי"ה בלבד, והן רומזות אפוא למערכת יחסים בין ה' לבין נח המתאימה למתואר בסיפור בריאת האדם שבפרק ב' בספר בראשית, שאף בו מופיע שם הוי"ה. זוהי מערכת יחסים שונה בכמה מובנים מזו המתוארת בפרק א'. היחס בין ה' לאדם בפרק ב' (ובהתאמה, בפסקאות 2 ו-10 בסיפורנו) הוא אישי: כאשר האדם חוטא (כמו בפרק ב') הוא מעורר אכזבה וכעס, ומושך על עצמו עונש מאת ה'; וכאשר הוא מתהלך לפני ה' בצדקות, כנח בסיפורנו, הוא זוכה במאור פנים ובשכר מאת ה'.

ובכן, סיפור המבול מכיל בתוכו גם תיאור כזה של מערכת היחסים בין ה' לבין נח, אלא שתיאור זה מהווה מבחינה כמותית מיעוט קטן של פסוקים בתוך הסיפור השלם, והקו העיקרי של עלילת הסיפור אינו תלוי בתיאור זה.

ברובו ובעיקרו משתמש סיפור המבול בשם 'א-להים', והוא מצוי בזיקה ברורה וגלויה לפרק א' בספר בראשית, עד שאין צורך לפרט דבר זה. משמעות הדבר היא שהצלת נח מן המבול נעשתה מכוחה של 'הברית' שכרת ה' עם עולמו מעת היבראו, ונח הוא נושא הברית, ובו היא מתקיימת. הארכנו בהסבר השניות בהצלתו של נח בעיון לפרשתנו בסדרה השנייה, ולא נחזור על דברים אלו. כאן נוסיף רק זאת: סיפורנו אכן מקיים זיקה כפולה אל שני סיפורי הבריאה, זה שבפרק א' וזה שבפרק ב', אולם לא בדרך של הרכבת מקורות, טלאי על גבי טלאי, כפי שסברו מבקרי המקרא בעלי 'תורת התעודות', אלא בדרך של סיפור אחיד והרמוני המקצה בתוכו מקום (מוגבל, יש לומר) להיבטים של סיפור הבריאה שבפרק ב'. את ההיבטים הללו הוא קובע במקומם המתאים בסיפור השלם, תוך הבלטת ההקבלה בין שתי הפסקאות המוקדשות כולן להיבטים אלו.

ח. נספח: המילים המנחות בסיפור המבול

בסיפור המבול ישנן כמה מילים ייחודיות שאינן מופיעות, או כמעט שאינן מופיעות, בשאר המקרא. שתיים כאלה הן המילים 'יתבה'³⁷ ו'מבול'³⁸. ברם, לא אלו הן המילים המנחות החשובות בסיפורנו.³⁹ שתי מילים מנחות חוזרות את סיפור המבול מתחילתו ועד סופו, והן דווקא מילים נפוצות במקרא: 'ארץ' ו'מים'. הסיבה לקביעתן כמילים מנחות היא לא רק ריבוי הופעותיהן בסיפורנו, אלא גם דרך פיזורן בו, בהתאמה למבנהו, כפי שנראה בהמשך.

מדוע דווקא מילים אלו נבחרו לשמש כמילים מנחות בסיפור המבול? התשובה לכך ברורה: סיפור הבריאה בפרק א' מבוסס על סילוקם של 'המים' מן 'הארץ' וקביעת גבולות והסדרים ביחס לשני אלה מכאן ואילך. בסיפור המבול נפרצו הגבולות שבין 'המים' ל'ארץ' ובוטלו ההסדרים הקודמים⁴⁰, והמים שבו לכסות את הארץ כפי שהיה לפני בריאתה. ביטול המבול במחצית השנייה של סיפורנו מתבטא בהחזרת המצב לקדמותו – בהסתלקות 'המים' מעל 'הארץ'. ובכן, הבה נבחן את מספר מופיעיה ואת מידת פיזוריה במהלך הסיפור של כל אחת משתי המילים המנחות הללו.

המילה המנחה 'ארץ'

המילה 'ארץ' חוזרת בסיפורנו 44 פעמים – 22 הופעות במחצית הראשונה ו-22 במחצית השנייה, ובחלוקה לפי רבעים: רבע א – 10 פעמים; רבע ב – 12 פעמים; רבע ג – 11 פעמים; רבע ד – 11 פעמים.

ספירה זו מעלה על הדעת שפיזור הופעותיה של המילה המנחה 'ארץ' שווה לכל אורך הסיפור. ואמנם נכון הדבר שמילה זו מופיעה לכל אורך הסיפור, ואין פסקה שהיא נעדרת ממנה. אולם ישנן פסקאות שהמילה 'ארץ' מופיעה בהן בצפיפות יתרה, והיא משמשת בהן מילה מנחה 'מקומית', וישנן אחרות, שבהן המילה מופיעה פעם אחת או פעמים ספורות בלבד.

³⁷ השם 'יתבה' חוזר בסיפורנו 24 פעמים (ועוד פעם אחת בהמשך פרשת נח – ט', יח), ומחוץ לפרשתנו הוא מצוי רק בשמות ב' – כנראה מתוך כוונה לקשר את הצלת משה להצלת נח.

³⁸ המילה 'מבול' (שמשמעותה ומקורה אינם ברורים באופן חד משמעי) חוזרת בסיפורנו 8 פעמים, ועוד 4 פעמים בהמשך פרשת נח. מחוץ לפרשתנו מצויה המילה רק פעם אחת נוספת – תהילים כ"ט, י "ה' למבול ישב". נראה שמילה זו אינה עברית במקורה, ועל כן בישעיהו נ"ד, ט מכונה המבול פעמיים בכינוי "מי נח".

³⁹ ובוודאי לא המילים: (עצ' גפר; צהר, כפר (במשמעות חומר איטום), שכל אחת מהן מופיעה פעם אחת בסיפורנו, ולא עוד במקרא.

⁴⁰ ביטול ההסדרים הללו בא לידי ביטוי ברור בפסוק (ז', יא): "ביום הזה נבקעו כל מעינת תהום רבה וארבת השמים נפתחו".

רוב רובן של הופעות המילה 'ארץ' מצוי בפסקאות הפותחות את הסיפור (2-1) והמסיימות אותו (11-12) המקבילות זו לזו (ועמדנו על כך בתיאור ההקבלה ביניהן בסעיף הקודם), וכן בפסקה המסיימת את המחצית הראשונה (פסקה 6) והפותחת את המחצית השנייה (פסקה 7), שאף הן מקבילות זו לזו.⁴¹

המילה המנחה 'מים'

מילה זו חוזרת בסיפור 21 פעמים – 10 הופעות במחצית הראשונה ו-11 הופעות במחצית השנייה. אף בנוגע למילה 'מים', אין פיזור הופעותיה שווה בכל חלקי הסיפור: ברבע הראשון מופיעה מילה זו אך פעם אחת, בהודעת ה' לנח על בוא המבול (ו', יז). אף ברבע האחרון – הרביעי, המקביל לראשון, מופיעה מילה זו פעמיים בלבד, בהודעת ה' לנח על אי הישנות המבול (ט', יא; שם טו). לעומת זאת, ברבע השני, בתיאור המבול עצמו, מופיעה המילה 'מים' 9 פעמים.⁴² ואף ברבע המקביל, הרבע השלישי, המתאר את הפסקת המבול ואת התייבשות הארץ, מופיעה המילה 'מים' 9 פעמים.⁴³

שתי המילים המנחות החשובות הללו, החורזות את הסיפור כולו, מופיעות בצפיפות במרכזו, ואילו המילה 'ארץ' מופיעה אף בשני קצותיו; בכך מסמנות המילים המנחות את השלד המבני שלו.⁴⁴ מלבדן, נזכיר את השורש שח"ת המופיע בסיפורנו 7 פעמים – במסגרתו, בפתיחת הסיפור ובחתימתו, ואת המילה המנחה 'ברית' המופיעה 7 פעמים בפסקה האחרונה, אך נזכרת, כאמור לעיל, פעם אחת גם בראש הסיפור.

כל הזכויות שמורות 2009 לשיבת הר עזיון ולרב אלחנן סמט

*****

ניתן למצוא "טופס אוטומטי להרשמה" באתר שלנו:

<http://etzion.org.il/vbm/subscribe.php>

לביטול רישום לשיעור:

<http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>

*****
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עזיון ולרב אלחנן סמט, תש"ע *
* עורך: אייל פישלר *
* ***** *
* בית המדרש הירטואלי שליד ישיבת הר עזיון *
* <http://www.etzion.org.il/vbm> האתר בעברית: *
* <http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית: *
* משרדי בית המדרש הירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* ***** *

⁴¹ להלן מראי מקום לכל הופעות המילה, בחלוקה לפי פסקאות:

מחצית א

פסקה 1: ו', יא 2; יב 2 X 4; פסקה 2: יג 2 X 2; יז 2 X 4;

פסקה 3: ז', ג; ד 2;

פסקה 4: ו', 1; פסקה 5: י; יב; יד 3;

פסקה 6: יז 2 X 2; יח; יט; כא 2 X 2; כג; כד 8;

מחצית ב

פסקה 7: ח', א; ג; ז; ט; יא; יג; יד 7;

פסקה 8: יז 3 X 3; פסקה 9: יט 1;

פסקה 10: כב 1;

פסקה 11: ט', א; ב; ז 3; פסקה 12: י 2 X 2; יא; יג; יד; טז; יז 7).

⁴² הנה מראי המקום: ז', ו; ז; י; יז; יח 2 X 2; יט; כ; כא.

⁴³ הנה מראי המקום: ח', א; ג 2 X 2; ה; ז; ט; יא; יג.

⁴⁴ בסקירה כללית זו של המילים המנחות בסיפורנו לא עמדנו על ההקשרים המגוונים שבהם באה המילה 'ארץ':

במרכזו של הסיפור, בפסקאות 6-7, המילה 'ארץ' באה כבת זוגה של המילה 'מים' (וגם מספר הופעות כל אחת מהן דומה), משום שהנושא הנידון בפסקאות אלו הוא ערעור הגבול בין המים לארץ וחזרת גבול זה למקומו.

בפסקאות הפותחות את הסיפור (2-1) המילה 'ארץ' מתארת את המקום שנשחת ושבו השחית כל בשר את דרכו ואת המקום שאותו ישחית ה' בשל כך. כאן המילה 'מים' מופיעה רק פעם אחת, כאמצעי ההשחתה.

בפסקה המסיימת את הסיפור (12) המילה 'ארץ' מתארת את מקום חיותם של בעלי החיים והאדם, שעמם כורת ה' ברית על אי-השחתת הארץ, ואת מקומו של אות הברית – הקשת. פעם אחת אף מופיעה הארץ עצמה כצד בברית (ט', יג).

זהו ההסבר לאי-השוויון בין מספר ההופעות של שתי המילים המנחות ולחפיפה שקיימת במקומות הופעותיהן רק במרכז הסיפור ולא בקצותיו.